BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARNING UYG‘UNLIGI

Sulaymonova Dildora Avazbekovna
Qarshi davlat universiteti
Tibbiyot fakulteti
Yoshlar bilan ishlash bo'limi tyutori
sualaymonovadildora@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.20027376

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash jarayonida milliy qadriyatlar va umuminsoniy qadriyatlarning o‘zaro uyg‘unligi masalasi yoritilgan. Muallif pedagogik ta’lim mazmunida ikkala qadriyat tizimini muvozanatli tarzda singdirish zarurligini asoslaydi. Shuningdek, bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy o‘zlikni anglash bilan birga dunyoviy, demokratik va tolerant dunyoqarashni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilinadi.

Kirish. Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta’lim tizimi oldida nafaqat bilim beruvchi, balki barkamol shaxsni tarbiyalovchi o‘qituvchini tayyorlash vazifasi turibdi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi shaxsning dastlabki ijtimoiy, axloqiy va madaniy asoslarini yaratadi. Shu sababli, uning tayyorgarligida **milliy qadriyatlar** (vatanparvarlik, xalq an’analari, til, din, urf-odatlar) va **umuminsoniy qadriyatlar** (inson huquqlari, erkinlik, tenglik, bag‘rikenglik, ekologik madaniyat)ning uyg‘unligi dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari (“O‘qituvchi” milliy dasturi, yangi avlod darsliklari) milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirishga yo‘naltirilgan. Biroq amaliyotda ko‘pincha ikki qutblilik kuzatiladi: ba’zi o‘quv dasturlari faqat milliy qadriyatlarga urg‘u beradi, boshqalari esa globallashuv ta’sirida umummadaniy qadriyatlarni ko‘r-ko‘rona qabul qiladi. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarda dunyoqarash nizolariga olib kelishi mumkin.

Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi, tili, dini, urf-odatlari, mehnat an’analari va ma’naviy merosini o‘z ichiga oladi. Boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi uchun:

- O‘zbek tilining go‘zalligi va imkoniyatlarini bilish;
- Xalq og‘zaki ijodi (ertak, maqol, topishmoq)ning tarbiyaviy ahamiyatini anglash;
- Navoiy, Forobiy, Beruniy kabi allomalarning pedagogik g‘oyalarini o‘zlashtirish;
- Milliy bayramlar, marosimlar (Navro‘z, Xotira kuni)ning mazmunini yetkaza olish.

Bu bilim va ko‘nikmalar o‘qituvchiga bolalarda vatanparvarlik, milliy g‘urur va vorislik tuyg‘usini shakllantirish imkonini beradi.

Inson huquqlari va qadr-qimmati-Tinchlik, xavfsizlik va adolat;-Ekologik barqarorlik;-Bilimga intilish va ilmiy tafakkur;-Tolerantlik va turli madaniyatlarga hurmat.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi bolalarga nafrat, zo‘ravonlik, kamsitish kabi illatlardan holi munosabat modelini ko‘rsatishi, ularni boshqa millat va din vakillariga hurmat bilan munosabatda bo‘lishga o‘rgatishi kerak.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlar bir-biriga zid emas, aksincha, bir-birini to‘ldiradi. Masalan:

• **“Mehmon”** tushunchasi o‘zbek milliy qadriyatida eng oliy hurmatdir – bu umuminsoniy “bag‘rikenglik” va “mehmondo‘stlik” qadriyati bilan uyg‘un.	• **“Oqil”** – dono inson – o‘zbek xalq ertaklarida aql va bilimni ulug‘laydi – bu umuminsoniy “bilimga intilish” qadriyatiga mos keladi.	• **“Ahil”** – birlik va hamjihatlik – o‘zbek maqollarida (“Birlikda baraka bor”) – bu umuminsoniy “tinchlik va hamkorlik” tamoyiliga javob beradi.

Shuning uchun bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda ikkala qadriyat tizimini **sinkretik** (ajralmas) tarzda o‘rgatish lozim.

O‘zbekiston pedagogika universitetlari va institutlarida “Boshlang‘ich ta’lim” yo‘nalishi bo‘yicha quyidagi fanlar o‘qitiladi:

- “Pedagogika”, “Psixologiya”, “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi”;-“Milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslari”;-“O‘zbekiston tarixi”, “O‘zbek tili va adabiyoti”;-“Tarbiya nazariyasi”, “Axloq va estetika”.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, milliy qadriyatlarga ko‘proq e’tibor qaratilgan (ayniqsa “Ma’naviyat” fanida), umuminsoniy qadriyatlar esa asosan “Inson huquqlari”, “Sotsiologiya” kabi cheklangan fanlar doirasida beriladi. Natijada:

- Talabalar milliy qadriyatlarni yaxshi biladi, lekin ularni umuminsoniy kontekstda izohlashda qiynaladi;
- Ayrim talabalar globallashuvga qarshi yopiq milliy mentalitetni rivojlantiradi;
- Boshqa talabalar esa milliy qadriyatlarni “eskirgan” deb hisoblab, faqat g‘arb qadriyatlarini idealizatsiya qiladi.

Uyg‘unlikni ta’minlashning pedagogik shart-sharoitlari- “Pedagogika” kursida alohida bo‘lim – “Milliy va umuminsoniy qadriyatlar pedagogikasi”ni kiritish;

- “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi”da har bir fan (ona tili, matematika, tabiatshunoslik) misolida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni integratsiyalash;
- “Tarbiya nazariyasi” fanida turli xalqlarning ertaklari, maqollari, ta’lim tizimlarini qiyosiy tahlil qilish.
- **Debat va munozaralar** – “Qadriyatlarning zamonaviyligi: milliy yoki umuminsoniy?” kabi mavzularda bahs-munozaralar;
- **Loyiha ishi** – talabalar milliy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar bilan bog‘lab, boshlang‘ich sinflar uchun dars ishlanmalari tayyorlaydi;
- **Rol o‘yinlari** – turli madaniyat vakillari bilan muloqot vaziyatlarini modellashtirish (tolerantlikni shakllantirish);
- **Interfaol ma’ruzalar** – video va audio materiallar yordamida turli mintaqalardagi boshlang‘ich ta’lim tajribasi bilan tanishtirish.
- Talabalar pedagogik amaliyotni nafaqat mahalliy maktablarda, balki internatsional maktablar, ko‘p millatli sinflarda o‘tashi;
- Amaliyot davomida ularga turli millat va din vakillari bilan ishlash bo‘yicha metodik yordam berish;

Xulosa

Bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarini tayyorlashda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi nafaqat pedagogik talab, balki zamon talabidir. Milliy qadriyatlarni inkor etmasdan, umuminsoniy qadriyatlarni chetlab o‘tmasdan, ularni dialektik birlikda o‘qitish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O‘zbekiston, 2016.
2. Qodirov B. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi – tarbiyaning asosi // Xalq ta’limi. – 2020. – №3. – B. 12-18.
3. To‘xtayev N. Boshlang‘ich ta’limda axloqiy tarbiya: milliy va global yondashuvlar. – Samarqand, 2022.